

**BOSHLANG'ICH SINFDAN SINFDAN TASHQARI ISHLARNI
TASHKIL QILISHDA MENTAL ARIFMETIKASIDAN FOYDALANISH
METODIKASI**

o`qituvchisi T.M. Sultanov

Toshkent viloyati Chirchiq Davlat pedagogika instituti

Annotatsiya: ushbu maqolada sinfdan tashqari ishlarni tashkil etishda mental arifmetikadan foydalanish metodikasi haqida gap brogan.

Kalit so'zlar: mental arifmetika, boshlang'ich ta'lim, ta'lim sifati, ta'lim shakli.

**METHODOLOGY OF USING MENTAL ARITHMETICS IN
ORGANIZATION OF EXTRACURRICULAR ACTIVITIES IN
PRIMARY SCHOOL**

Chirchik State Pedagogical Institute of Tashkent region

teacher T.M. Sultanov

Abstract: This article discusses the methodology of using mental arithmetic in the organization of extracurricular activities.

Keywords: mental arithmetic, primary education, quality of education, form of education.

Mental arifmetikasi maxsus Abakus hisoblaridan foydalanib, og'zaki hisob tizimiga asoslangan, 5 yoshdan 16 yoshgacha bo'lgan bolalarning aqliy qobiliyatini rivojlantirish usulidir. Dastlabki o'quv yillarida o'rganish qobiliyatlari va istaklari shakllantirilib, fikrlash uslubi shakllana boshlaydi. Maktab yoshida eng kuchli bilim va ko'nikmalar yaratilib, bolaning aqliy qobiliyatlari jadal rivojlanib boradi va uning kelgusida intellektual rivojlanishining asosi yaratiladi. Bu usul miyaning ikki yarim sharda ishlashiga

imkon beradi, bu esa odamni intellektual jihatdan ancha rivojlangan qiladi. Mental arifmetikasi 5-12 yoshdagi bolalar uchun tuzilgan dastur. Bu yosh davri miyaning eng egiluvchan davri hisoblanadi. Shuning uchun, bu davrda aqliy arifmetikani o'rganish eng yaxshi natijalarni ko'rsatadi. Bolaning yordami bilan uning intellektual darajasini oshiradi, xotirani va chuqur fikrlash qobiliyatini oshiradi, salohiyatni ochadi, bir vaqtning o'zida bir nechta tadbirlarni amalga oshiradi. Ushbu texnikani o'rganish orqali, bir kishi bir necha soniya ichida bir hisob mashinasini ishlatishdan ko'ra tezroq bir soniya ichida kvadrat ildizni qo'shish, chiqarish, ko'paytirish, bo'linish, hisoblash kabi har qanday arifmetik muammoni yechishga qodir bo'ladi. Lekin aqliy arifmetika nafaqat hisob, balki yarim sharning ishini sinxronlash, qobiliyatlarni, xotirani, e'tiborni, nutqni, fikrlashni sinxronlashtirishga qaratilgan mashqdir.

Abakus – qadimiy hisob taxtasi. Aritmetik hisob-kitoblar uchun Abakus miloddan avvalgi taxminan V asrdan Yunoniston, qadimgi Rim, shuningdek, Hinditon va Xitoyda foydalanilgan. Bu zamonaviy texnika, miyaning ikkala yarim sharini rivojlantirishga asoslangan ajdodlarimizning takomillashgan merosi. U tez va samarali natija beradi.

Ma'lumki, miyaning chap yarim sharli ratsionallik, analitiklik, odamni butunlay boshqarishga moyil. Miyaning o'ng yarim sharasi hissiyotlar, sezgi, badiiy eskizlar va ijodkorlik manbai hisoblanadi. Prognozlar yordamida muammolarni hal qiladi, turli tuzilmalardagi o'xshashliklarni qidiradi, o'z-o'zidan, kutilmagan tarzda javob berishga intiladi. Barcha muhim yutuqlar uyg'unlik kasb etadi. Bu ikki yarim sharning o'zaro ta'siri ma'naviy yuksalishning natijasidir.

To'garak mashg'uloti boshida Abakus hisobini jadal ishlatish ishning asosiy qismi hisoblanadi. O'qitishning barcha bosqichlarida o'quvchi ikkala barmog'ini abakusning yuqori va pastki qismlarida ishlatadi, bu miyaning har ikkala yarmi ham ishini rag'batlantiradi. Miyaning ikkala yarmi ham teng ishtirokida, o'rganish va fikrlash jarayoni ancha samarali bo'ladi. Har bir

mashg'ulotda, hisob-kitoblarga bog'lanish asta-sekin rivojlanadi va o'z tasavvurlarini kuchaytiradi. Bir necha mashg'ulotdan so'ng u faqatgina Abakushni (Sorobanni) oldida taqdim etadi va abakusdan tasavvur orqali foydalanadi ("hayoliy hisoblar bilan ishlash" deb nomlanadi). Dastur tomonidan tayyorlangan aqliy arifmetika matematika muammosini hal qilishni boshlaydi, bu raqamlarni rasm sifatida qabul qiladi, chunki har bir aniq raqam unga tegishli tasvirni abakus qismlari bilan bog'lashiga olib keladi.

Bolalarning intellektual qobiliyatini rivojlantirish kelgusidagi ilmiy muvaffaqiyat va shaxsiy rivojlanish uchun mustahkam poydevor yaratadi. Ushbu usul yordamida diqqatni jamlash, foto xotirasi, aniqlik va o'ziga xoslik, o'ziga ishonch, ijodiy fikrlash, eshitish va kuzatish, tasavvur qilish va taqdimotlar ishlab chiqilmoqda va takomillashtirilmoqda. Va eng muhimi, kuzatishning rivojlanishi har bir bolaning ajoyib qobiliyatlarini namoyon qilish, ijodiy fikrlashni rivojlantirish va har qanday muammolarni hal qilishda ijodiy yondashuvni rivojlantirishga yordam beradi, natijada har bir bolani hayotda muvaffaqiyatli amalga oshiradi.

"Mental arifmetika" to'garagida mustaqil ish hisob-kitoblari va aqliy xaritalar bilan qamrab olingan material bo'yicha har kuni 15 daqiqalik mashqlarni bajarish talab etiladi. O'qitilgan bilimlarni avtomatizatsiyalash uchun o'qitish zarur. Doimiy takrorlash va mashqning ham ahamiyati katta. Kundalik mashg'ulotlarsiz ta'limning natijasi kafolatlanmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Abdullayeva B.S., Sadikova A.V., Toshpo'latova M.I. Boshlang'ich sinflarda matematikadan sinfdan tashqari ishlarni tashkil etish. Pedagogika oliy ta'lim muassalarining 5141600-«Boshlang'ich ta'lim va tarbiyaviy ish» bakalavr yo'nalishi talabalari uchun mo'ljallangan o'quv-metodik qo'llanma – T.: OOO «Jahon - Print», 2011. – 148 bet.

2. A.Pirimkulova, Z.Jumayeva Mental arifmetika o'quv qo'llanma